

İSPANYA'DA DİKTATÖRLÜKTEN DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİ: 1975-1982

Selin ESEN ARNWINE *

Özet: İspanya, 1939'da biten iç savaşın ardından otuz altı yıl boyunca aralıksız olarak Franco'nun otoriter rejimi altında yönetildi. 1975'te Franco'nun ölümünden sonra İspanya, uzun süre devam eden diktatörlük yönetiminden sıyrılıp batı tipi demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirmeyi başardı. İşte bu çalışma İspanya'da diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecini ele almaktadır. Yazıda öncelikle Franco rejiminin genel özelliklerinden söz edilmektedir. Sonra, Franco'nun ölümüyle birlikte ülkede ortaya çıkan yeni dönem anlatılmaktadır. Farklı toplumsal kesimler arasında demokratik bir rejime geçiş için nasıl uzlaşa sağlandığına, söz konusu süreçte etkili olan belli başlı toplumsal ve siyasal aktörlere ve 1977 genel seçimleri, 1981'deki askeri darbe girişimi gibi demokrasiye geçişte yaşanan önemli gelişmelere değinilmektedir. Sonuç bölümünde ise İspanya'nın bu dönüşümü barışçıl biçimde nasıl gerçekleştirdiğine ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, diktatörlük, Franco, İspanya, süreç.

İspanya'da Franco rejimi 1936'da başlayan ve üç yıl süren iç savaşın sonunda iktidara geldi. Gelenekselcilerle ilericileri, monarşistlerle cumhuriyetçileri, Kilise taraftarlarıyla laikleri, demokratlarla otoriter yönetim yandaşlarını karşı karşıya getiren, kısacası halkı iki kutba ayıran İspanyol iç savaşı, tarihinin en kanlı savaşlarından birine sahne oldu. General Francisco Franco Bahamonde önderliğindeki sağ ittifak bu savaştan galip çıktı. Sonrasında Franco, otuz altı yıl iktidarda kalmayı başardı. İşte Franco'nun ölümüyle İspanya, tüm dünyanın ilgisini üzerinde topladı. Gerçekten de, eski rejimin devam edip etmeyeceği merak konusuydu. Kimileri, aralıksız otuz altı yıl süren Franco rejiminin önemli bir değişikliğe uğramadan devam edeceğini öne sürüyordu. Bu, hiçbir döneminde demokrasinin kurum ve kurallarını benimsemeyen Franco'nun antidemokratik rejimin devamına işaret ediyordu.

Francro daha iktidarı ele geçirmeden, II. Cumhuriyet döneminde ülkede yaşanan tüm çalkantıları, sınıflar ve milliyetler arasındaki çatışmaları demokrasiye, II. Cumhuriyet rejimine ve iç savaşta Falanjistlerin karşısında yer alan gruplara bağlamıştı. Dolayısıyla iktidara geldikten sonra da rejimin amacı, demokrasiye ve cumhuriyet rejimine dayanan İspanya'yı lağvederek önceki dönemde

* Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

yaşanan sorunlardan tümüyle kurtulmak oldu. Böylece demokrasinin temel kurumlarını teker teker ortadan kaldırıldı. Örneğin, *Falange (Movimiento Nacional- Ulusal Hareket)* dışındaki siyasal partiler ve devlet güdümündeki resmi sendika dışındaki sendikalar, grev, lokavt vb. yasaklandı. Rejim, doğal kabul etmediği batı tipi demokrasiye ve onun siyasal partiler, sendikalar gibi kurumlarına karşıydı. Doğal ya da organik olarak adlandırılan Franco demokrasisinde ulus, aile, belediye, sendika gibi “doğal varlıklar” tarafından temsil edilmeliydi (*Ley de Principios Movimiento Nacional*). Bunda da amaç, toplumu siyasal mücadelelerden uzak tutmak, yani siyasetten uzaklaştırmaktı. Franco, tektip bir ulus yaratmak amacıyla önceki dönemde bölgelerin sahip olduğu kültürel ve yönetsel özerkliklerin de tümünü kaldırdı.

Yukarıda da belirtildiği gibi, rejim demokratik bir siyasal yapıya sahip değildi. Rejimin biçimsel bir anayasal metni yoktu. Bunun yerine “temel yasalar” (*Leyes Fundamentales*) olarak adlandırılan bir dizi yasayla çeşitli toplumsal alanlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştı.¹ Düzenlemeler evrensel demokratik değerlerden uzak, baskıcı ve her alan üzerinde devletin denetimini sağlayıcı nitelikteydi.

Çağdaş demokrasilerde anayasaların önemli bir bölümünü oluşturan temel haklar ve özgürlükler de Franco rejimi tarafından birtakım temel yasalarla düzenlenmişti. Bu yasalar rejimin otoriter ve totaliter karakterini yansıtıyordu. Özellikle siyasal içerikli hak ve özgürlükler son derece sınırlı tutulmuştu.² Kuşkusuz yargı bağımsızlığından da söz etmek mümkün değildi. Bu koşullar altında Franco’nun kişisel iktidarını ya da rejimi eleştirmek neredeyse olanaksızdı.

Parlamento (*Cortes*) Franco’nun iktidarı ele geçirmesinden sonra kapatılmıştı. 1942’de yeniden açıldı. Ancak *Cortes*, parlamenter demokrasilerde parlamenterlerin gördüğü işlevlere sahip değildi. Yetkileri son derece sınırlıydı. Parla-

¹ İş Yasası- *Fuero de Trabajo* (1938); Parla-
mentonun kuruluşu ve işleyişine ilişkin yasa- *Ley Constitutiva de las Cortes* (1942); Referandum Yasası- *Ley de Referendum Nacional* (1945); İspanyolların hak ve ödevlerini düzenleyen yasa-*Fuero de los Españoles* (1945); Devlet Başkanlığına ilişkin Halefiyet Yasası- *Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado* (1947); Ulusal Hareketin İlkelerine ilişkin yasa -*Ley de Principios del Movimiento Nacional* (1958); Devletin temel organlarına ilişkin düzenlemeler içeren organik yasa- *Ley Organica del Estado* (1967); Ulusal Harekete ve Ulusal Konseye ilişkin organik yasa- *Ley Organica del Movimiento y su Consejo Nacional* (1967); Kraliyet Konseyinin kuruluşuna ve işleyişine ilişkin organik yasa- *Ley Organica del Consejo del Reino* (1967); Yasalara aykırı işlemlere karşı başvuru mekanizmasını düzenleyen yasa- *Ley Regulando Recurso de Contrafuero* (1968).

² Bu hak ve özgürlükler ancak “devletin ilkeleri” çerçevesinde, İspanya’nın manevi, ulusal ve toplumsal birliğini bozmadan kullanılabilirdi. Bu sınırlamanın yanı sıra, düşünce, toplanma, dernek kurma, konut dokunulmazlığı gibi bir çok temel hak ve özgürlüklerin hükümet tarafından kararnameyle askıya alınabilmesi de öngörülmüştü. Dolayısıyla bireylerin, demokratik rejimlerde gördüğü gibi, temel hak ve özgürlüklere sahip olduklarını ve bunları kullanabildiklerini söylemek güçtü. Uygulamada devletin sıkı denetimi ve müdahalesi söz konusuydu. Ayrıca bu yasa, tüm İspanyollara vatana, devlet başkanına, yani Franco’ya sadakat görevi de yükleyerek özgürlüklerin sınırını bir kez daha çizmişti. Franco rejimi döneminde temel hak ve özgürlüklerin önündeki en önemli engellerden biri de askeri mahkemeler, iş mahkemeleri, siyasi içerikli suçlara bakan kamu düzeni mahkemesi gibi kimi özel ve olağan yargılamanın dışında tutulan mahkemeler kurulmuş ve bunların çok geniş yetkilerle donatılmış olmasıydı.

mento, doğrudan ve demokratik yollarla seçilen üyelerden oluşmuyor, korporatif bir yapı sergiliyordu.³ Bundan başka, *Cortes*'in, parlamenter demokrasilerde görüldüğü ölçüde etkili olduğunu söylemek de mümkün değildi. Kuramsal olarak parlamento üyelerinin yasa teklifi sunma yetkisi olmasına karşın uygulamada *Cortes*, yürütmenin onay kurumu gibi çalışıyordu. Ayrıca Franco'nun *Cortes*'i devre dışı bırakarak kararname yoluyla yasal düzenleme yapabilme yetkisi de parlamentonun asıl işlevlerinden biri olan yasama işlevini etkisiz hale getiriyordu. Demokratik rejimlerde parlamentonun en önemli yetki ve görevlerinden biri olan yürütmeyi denetleme yetkisi de Franco rejiminin parlamentosunda son derece etkisiz kılınmıştı. Parlamento üyelerinin bir bakana ya da hükümete soru sorması dışında parlamentonun hükümeti denetlemesi için herhangi bir mekanizma öngörülmemişti. Bakanlar kurulu üyelerinin *Cortese* karşı siyasi bir sorumluluğu yoktu. Parlamentonun başbakanı düşürmesi ya da başbakanın parlamentoyu feshetmesi söz konusu değildi.

Franco rejiminde güçler ayrılığı ilkesinin varlığından söz etmek de mümkün değildi. Yasama, yürütme ve yargı organlarının kontrolü Franco'nun elindeydi. Franco, 1938-73 arası dönemde hem devlet hem de hükümet başkanıydı. Bakanlar Franco tarafından atanıyor ve görevden alınıyordu. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkumandanı ve ülkedeki tek meşru siyasi partinin (*Movimiento Nacional*) lideri sıfatına da sahipti. Gerçi, Kraliyet Konseyi (*el Consejo del Reino*), Ulusal (Hareket) Konseyi (*el Consejo Nacional*) gibi birtakım üst düzey organlar da vardı. Ancak bunlar genellikle Franco'nun danışma organı niteliğindeydiler ve onun iktidarını sınırlayabilecek yetkilere de sahip değildiler. Hükümet istediğinde yasama ve yargı organlarını atlayarak bunların yetkilerini kullanabiliyordu. Zaten Franco da "Tanrıdan ve tarihten başka" kimseye karşı sorumlu olmadığını söyleyerek (Ramón Arango, 1995: 65) iktidarının sınırsızlığını dile getiriyordu.

İşte Franco rejimi, yukarıda anlatılan biçimde genel bir kurumsal yapı sergilemekle birlikte, başlangıcından sona erişine kadar homojen bir görünümünde de olmadı. Rejim, her döneminde otoriter olmakla birlikte, tümüyle totaliter bir görüntü sergilemedi. Kuşkusuz totaliter devletin kimi özellikleri Franco rejiminde görüldü. Ancak rejimin totalitarizmden ayrıldığı yönler de oldu. Totaliter uygulamaların ağır bastığı 1942'ye kadar olan dönem dışında,⁴ Franco rejimi

³ Parlamenterlerin (*procuradores*) önemli bir bölümü doğrudan devlet başkanı, yani Franco tarafından seçiliyordu. Bir bölümü ise devlet güdümlü sendikalar, belediyeler, 1969'dan itibaren de "aile başkanları" (ordu, Katolik Kilisesi ve önceleri *Falange* olarak adlandırılan Ulusal Hareket rejimin iç savaşta galip çıkan üç kurumuydu. Bunlar "aile" olarak adlandırılıyordu. Ayrıca bunlar kadar etkili olmamakla birlikte monarşistler, aristokrasi ve Opus Dei de diğer "aileler"i oluşturuyordu.), meslek örgütleri gibi toplumun "doğal varlıkları"nın seçtiği temsilcilerden oluşuyordu. Ayrıca parlamentonun üniversite rektörleri, bakanlar kurulu ve Ulusal Konsey üyeleri, kimi yüksek yargı organlarının başkanları gibi doğal üyeleri de vardı (*Cortes*'in Kuruluş Yasası md. 2).

⁴ Rejimin başlangıç dönemlerindeki temel nitelikleri arasında şunlar sayılabilir: Her ne pahasına olursa olsun İspanyol birliğini koruma, İspanya'nın eski imparatorluk günlerine duyulan özlemi, tarihteki kahramanlıkla-

“istikrarlı otoriter rejim” olarak adlandırılabilir (Linz, 1964: 291 vd.). Çünkü rejim siyasal çoğulcuğu tamamen yadsınamamıştı. Sınırlı ve sorumluluğu olmayan bir siyasal çoğulculuk vardı.⁵ Yetkileri son derece sınırlı olmakla birlikte 1942’den itibaren parlamento çalışmaya başlamıştı. Kraliyet Konseyi gibi danışma organları kurulmuştu. Ayrıca 1973’te devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığı makamları da birbirinden ayrılmıştı. Rejimin, totaliter sistemlerde görüldüğünün aksine rehber bir ideolojisi de bulunmamaktaydı. Onun yerine farklı zihniyetler vardı.⁶ Derin ya da geniş bir siyasi seferberlikten de söz edilemezdi. Rejim için geçerli ilke, kitlelerin siyasetten uzaklaştırılmasıydı. Siyasi değerlerin yeri ulus için çalışma anlayışıyla ve dini (Katolik) değerlerle doldurulmaya çalışılıyordu. Franco rejimini totaliter sistemlerden ayıran en önemli yönlerinden biri, rejimin devleti totaliter sistemlerde görüldüğü kadar yüceltmemiş, en yüksek değer olarak kabul etmemiş olmasıydı.⁷ Ayrıca, iktidar tek kişinin, Franco’nun elindeydi. Bunun yetkilerinin sınırı tam olarak belirlenmemişti, ama öngörülebilir nitelikteydi (Linz, 2000: 159).

Sonuçta Franco öldüğü zaman, kimileri uzun süredir var olan bu otoriter rejimin İspanya’da çok da değişmeden devam edeceğini düşünüyordu. Gerçekten de, değişimi gerçekleştirebilecek olan Parlamento, Kraliyet Konseyi gibi belli başlı kurumların tümü Franco’nun yandaşlarının egemenliğindeydi. Onların da bu otoriter yapıyı demokratik kurumlarla değiştirecek bir dönüşümü gerçekle-

rı ve kahramanları öne çıkaran milliyetçilik anlayışı; anti komünizm (rejimin başından sonuna kadar bulunan bir özellikti); anti liberalizm (bu, cumhuriyetçiliğin kurumlarına karşı duyulan tepkinin ifadesiydi. Genel oy, parlamentarizm ve siyasal partiler bu nedenle tasfiye edilmeye ya da rejimin mutlak denetimi altında tutulmaya çalışılmıştır.) ve anti masonculuk; rejimin dinsel nitelik içermesi (rejime göre, iç savaştan Franco’nun galip çıkması rastlantı değildir. Zafer, Tanrı tarafından belirlenen azizlerin falanjistlere yardım etmesi sonucunda kazanılmıştır. Katolizm, İspanya ve yeni devlet dokunulmaz unsurlardır.); hem siyasal hem de toplumsal yaşamın otoriter bir hiyerarşi içinde düzenlenmesi; siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda uyumun sağlanması (herkesin ve her şeyin bir yeri vardır. Her şey, nedenlerini ve sonuçlarını sorgulamaksızın işlevini yerine getirmelidir. Rejimi besleyen “çıkarların birliği” ilkesinin gerçekleşmesi toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşamda birliğin sağlanması gerekir. Bu uyumu bozacak çatışmalar, ayrılıkçı mücadeleler cezalandırılır.); ve ortak geçmişe, dile ve dine sahip Hispanik dünya ile kaybedilen imparatorluğu yeniden canlandırma düşleri doğrultusunda bütünleşmek (Ramirez, 1978: 84-91).

⁵ Sınırlı çoğulculukta muhalefet grupları vardır. Bunlar yönetim kademesinde ya egemen değildir ya da temsil edilmez. Ancak bu gruplar iktidarda söz sahibi olmayı ister. Kimi zaman bunlar rejimin liderini ya da niteliğini sorgulamadan kurumsal düzeni eleştirebilirler. Franco rejiminde de siyasetin belirlenmesinde söz sahibi olan birden fazla grup vardı. Daha önce de söz edildiği gibi, Caudillo’nun iktidarı ölümüne kadar mutlaklığını korudu. Ancak bunun yanında, siyasete katılma ve siyaseti belirleme yetkisine sahip olan ve “aileler” olarak adlandırılan gruplar da vardı. Franco tüm iktidarı döneminde bu grupların gücünü hep dengede tutmaya çalıştı. Bunlardan birinin sürekli olarak üstünlük elde etmesini engelledi (Linz, 2000: 167). Ayrıca, ülkedeki tek yasal parti olan Ulusal Hareketin toplumsal ve ideolojik olarak türdeş olmayan bir yapı sergilemesi de sınırlı çoğulculuğa işaret ediyordu.

⁶ Linz’e göre İdeoloji ile zihniyetler arasındaki fark; ideolojinin organize bir düşünce sistemi, zihniyetlerin ise düşünme ve hissetme biçimi olmasıdır. Zihniyetler rasyonel olmaktan çok, duygusal bir nitelik taşır. Zihniyetlerde ideolojilerde görülen ütopyik yön yoktur. Onlar geçmişe ya da günümüze daha yakındır (Linz, 2000: 162). Gerçekten de Franco rejimi, geçmişin “Altın çağı”na sık sık vurgu yaparak, gerçek İspanya’nın güçlü, Katolik değerlere bağlı İspanya olduğunu savunuyordu.

⁷ Franco’nun inancına göre insanın varoluşunun birincil amacı devlete hizmet değil, Kilise vasıtasıyla ruhun kurtuluşuydu (Ramón Arango, 1995: 66).

tirmesi beklenemezdi. Bu görüşün aksine bazılarıysa, İspanya'da artık otoriter rejimin iyiden iyiye zayıfladığını iddia ediyordu. Gerçekten de buna ilişkin belirtiler 1973'ten itibaren kendini göstermeye başlamıştı. 1973 ekonomik bunalımı, yeraltındaki partilerle sendikaların rejime karşı etkili muhalefeti, yasadışı olarak yapılan grev sayısının sürekli artması, Franco'nun sağlık sorunları nedeniyle ülke yönetiminde etkili olamaması ile 1975'te gerçekleştirilen ölüm cezaları nedeniyle karşılaşılan uluslararası tepki ve baskı, rejimi iyice aşındırmıştı. Değişim, bu nedenlerden dolayı kaçınılmaz görülüyordu. Ancak bu aşamada iç savaş sırasında ve öncesinde toplumun çeşitli kesimleri arasında görülen kutuplaşmanın yeniden canlanacağı ve ülkenin 1939 öncesine benzer bir kaosa sürüklenebileceği endişesi de taşınyordu. Sonuçta korkulan olmadı. İspanya, toplumun hemen bütün kesimlerinin uzlaşmasıyla, demokratik dönüşümünü süreç içinde yaşanan kimi krizlere karşın barışçıl bir biçimde gerçekleştirmeyi başardı. O günden bugüne İspanya, batı tipi demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla işlediği ülkelerden biridir. Sonuçta İspanya, otuz altı yıllık bir diktatörlükten sonra şiddet, kaos, darbe yaşamaksızın batı tipi demokrasiye geçilebileceğini dünyaya göstermiştir. Bu açıdan, İspanya'da demokrasiye geçiş süreci henüz demokratik bir yapıya kavuşmamış ülkeler için, incelenmesi gereken bir örnek niteliğini taşımaktadır.

Franco'nun Ölümü ve Rejimin Sonu

1975'te Franco öldüğünde herkesin aklında olan soru, yukarıda da belirtildiği gibi, rejimin Franco'dan sonra da devam edip etmeyeceğiydi. Mevcut durum, bu rejimin devam edeceği yönündeydi. Çünkü ordunun ileri gelenleri Franco'nun sadık silah arkadaşlarıydı. Ayrıca Kraliyet Konseyi, *Cortes*, Ulusal Hareket Konseyi gibi devletin anahtar kurumları Franco yandaşlarının elindeydi. Franco'nun sağ kolu olan ve 1973'ten beri iktidarda olan Carlos Arias Navarro, yasaya göre 1979'a kadar başbakanlık görevini sürdürecekti. Yeni devlet başkanı ise Franco tarafından, 1947 tarihli Halefiyet Yasasına (*Ley de Sucesión*) dayanılarak 1969'da atanan Kral Juan Carlos I olacaktı. Franco, Juan Carlos I'i rejimin ruhunun ve kurumlarının devamını sağlayacak en önemli güvencelerden biri olarak görüyordu.

Franco'nun ölümünden sonra hemen hemen bütün kesimler, demokratik bir değişimin hükümet tarafından gerçekleştirilmesi beklentisi içine girdi. Bu beklentileri gözardı etmek pek mümkün gözüküyordu. Gerçekten de, daha Franco hayattayken, 1950'lerin ortalarından itibaren toplumun çeşitli kesimlerinde hareketlenmeler başlamıştı. Örneğin, 1961'den itibaren, öncelikle İspanya'nın sanayileşmiş bölgelerindeki işçiler (Asturias'taki madenciler,⁸ Bask Ülkesi,

⁸ Asturias bölgesi madencilik alanında önemli bir bölgedir. 1934'ten beri Asturiaslı madenciler, İspanya'nın en güçlü, en fazla sınıf bilincine sahip işçi gruplarından biri olarak değerlendiriliyordu. Ücretleri her zaman diğer işçi kesimlerine göre daha yüksek olmuştur. 1960'lardan itibaren ortaya çıkan metalurji sanayi

Katalanya ve Madrid'teki işçiler) daha yüksek ücret vb. ekonomik taleplerle greve gitti.⁹ 1970'lerde ise grevler Galiçya, Navarra, Sevilla gibi kırsal bölgelere de yayıldı. Franco, iktidara geldikten sonra bütün sendikaları kapamış, yerine resmi sendika kurmuştu. İşçiler ve işverenler bu sendikaya üye olmak zorundaydı. 1960 ortalarından itibaren öncelikle Asturias ve Bask bölgelerinde işçiler tarafından resmi sendika dışında işçi komisyonları (*Comisiones Obreras* - CC OO) oluşturulmaya başlandı. Bu dönemde CC OO'lar yarı meşru bir varlık görünümündeydi. Rejimin bu komisyonlara gösterdiği gayrı resmi hoşgörü, bunların 1967'de yüz binin üzerinde kişinin katılımıyla Madrid'te düzenlediği, özgür sendika ve demokrasi taleplerinin dile getirildiği büyük gösteri yürüyüşüyle sona erdi. (Gilmour, 1986: 92-93). 1968'de CC OO'lar yasadışı ilan edildi. Franco rejimi öncesi dönemde etkili olan kimi sendikalar (UGT- *Union General de Trabajadores*, CNT- *Confederación Nacional de Trabajo*) da diktatörlük döneminde faaliyetlerini yer altında sürdürdü. Ancak komisyonlar kadar etkili olmadı.

Gerçekten de işçiler, sanayileşmeyle gelen ekonomik mucizeden ve tüketim toplumundan daha çok pay almak istiyorlardı. Dahası bu, özellikle 1950'lerde doğmuş olan, büyük ölçüde yoksul kırsal bölgelerden gelen gençlerden oluşan görece yeni bir işçi sınıfıydı. 1967-69 arasında ise işten atılan arkadaşları için işçilerin "dayanışma grevleri" başladı. Bu işçi hareketlerinin siyasallaşmaya başladığını gösteren önemli bir işaretti. 1970'lerde ise bir fabrikada başlayan bir grev kısa sürede yerel düzeyde genel grev haline dönüşebiliyordu. Nihayet Bask Ülkesinde işçi sınıfının tamamen siyasi içerikli ve rejimi suçlayıcı grevleri oldu (Carr, Fusi, 1993: 141).

İşçi sınıfından başka öğrenciler de demokratik reformlar istiyordu. 1956'dan itibaren görülen öğrenci protestoları, genel olarak kısa dönemde düşük öğretim standartlarının yükseltilmesi, özgür bir öğretim ortamı yaratılması ve öğrenci birliklerinin demokratikleştirilmesi, uzun dönemde de İspanyol toplumunun demokratikleşmesi yönündeki talepleri içeriyordu. Öğrenciler, bu doğrultuda işçi grevlerini destekleyici gösteriler de yapıyorlardı (Gilmour, 1986: 92). Öğrenci gösterileri sonucu çıkan olaylar nedeniyle üniversiteler 1968-73 arasında polis işgali altında kaldı. Birçok öğrenci tutuklandı, bu harekete sempati gösteren profesörler de işlerinden oldu (Carr, Fusi, 1993: 148).

Franco döneminde görülen bölgesel hoşnutsuzluklar ve talepler de rejimin demokratikleşmesi gerektiği yönündeydi. Gerçi bölgesel talepler İspanyol anayasa ve siyasal tarihinde hep gündemde olan bir sorun olmuştu. Denebilir ki, İspanya anayasa tarihi merkezi bir rejim kurma çabalarıyla buna direnen yerel ögeler arasındaki mücadelenin tarihidir. Gerçekten de iç savaştan galip çıkan

Asturiaslı işçi sınıfının etkisini daha da güçlendirmiştir. Bu dönemde grevler Asturias'taki grevlerin ardından ya da ona paralel olarak Bilbao, Barcelona gibi kentlere yayılmıştır (Payne, 1976: 123).

⁹ 1964-74 arasında İspanya'da 5000 grev yapıldı.

Franco'nun en temel hedeflerinden biri İkinci Cumhuriyet döneminde görülen ayrılıkçı hareketleri yok etmektir. Bu doğrultuda, o dönemde çıkarılan Bask ve Katalan bölgelerinin özerklik statüleri kaldırılmıştı. Okullarda Baskça ve Katalanca öğretim ve yayın, her türlü bölgesel bayrak, simge vb. yasaklanmıştı. Amaç, "büyük ve özgür tek bir ulus" yaratmaktır. Ancak rejimin bunu başardığı pek de söylenemezdi. 1969'a gelindiğinde sıkı merkezîyetçi bir nitelik arz eden İspanyol birliği tartışılıyordu. Özellikle Bask ve Katalan bölgelerinde ana dilde eğitim ve öğretim, özerk yönetim gibi birtakım istemler açık biçimde dile getirmeye başlanmıştı. Rejimin bu baskıcı ve hoşgörüsüz yapısı, Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden ETA terör örgütünün doğmasına yol açtı. ETA'nın, genelde güvenlik güçleriyle politikacıları hedef alan eylemleri, özellikle Bask ülkesinde rejimin baskısını artırmasına neden oldu.¹⁰ 1968'den sonra Bask illerinde çeşitli kereler olağanüstü hal ilan edildi. Bu baskı da terörist harekete geniş bir yerel sempati kazandırdı. 1970'lere gelindiğinde Bask sorunu, Franco rejiminin önde gelen sorunu haline gelmişti. İspanya'nın bir diğer hareketli bölgesi olan Katalanya'da ise milliyetçilik şiddete bulaşmadı. Katalan milliyetçiliğinin istemleri bağımsızlıktan çok kendi kültürünü ve dilini korumak, yaşatmak üzerine oldu.¹¹

Aynı zamanda 1950'lerden itibaren yaşanan hızlı ekonomik gelişme sonucunda giderek güçlenen burjuvazi ve orta sınıflar da demokratik açılımların gerçekleştirilmesini istiyordu. Gerçekten de rejimin ilk dönemlerinde İspanya yoksul bir ülkedir. Üretim ve tüketim düzeyi son derece düşük, sermaye birikimi yetersizdi. Uygulanmakta olan "ulusal ekonomi" politikası ekonomik sorunları aşmak için yeterli görülüyordu. Bu nedenle de, 1950'lerden itibaren yavaş yavaş terk edilmeye başlandı. Yeni ekonomi politikasının amacı, İspanya'nın gelişmiş batı kapitalizmine, özellikle de Avrupa pazarına entegre olması yönündeydi. İspanyol ekonomisi 1960'larda büyük hamle yaparak özellikle sanayi sektöründe önemli gelişmeler kaydetti.¹² Sanayinin ayağa kalkmasında geniş

¹⁰ 1959 yılında kurulan ETA örgütü, Baskça "Bask Ülkesi ve Özgürlük" (Euskadi Ta Askatasuna) sözcüklerinin baş harflerinden oluşur. Önceleri küçük çaplı sabotajlar, banka soygunları yapan ETA, 1968'de ilk kez bir jandarmayı öldürdü. Örgüt, asıl büyük ve kendine uluslararası alanda ün kazandıran eylemini 1973'te Franco'nun sağ kolu olan ve onun tarafından aynı yıl başbakanlığa atanmış olan eski bakan Luis Carrero Blanco'yu öldürerek gerçekleştirdi (Ayrıntılı bilgi için bkz. Baeza: 1996, 358-363).

¹¹ Bu doğrultuda, 1960'ların sonlarından itibaren, Komünistlerden Hristiyan Demokratlara kadar geniş bir siyasal yelpazeyi temsil eden *Coordinadora de Forces Politiques de Catalunya* adlı örgüt bu bölgede etkili olmaya başladı. Amacı, 1932'de kabul edilen Katalan özerklik statüsüne yeniden işlerlik kazandırmaktır. 1971'de kurulan ve hem yeraltındaki siyasal partileri hem de diğer demokratik örgütleri bünyesinde toplamayı başaran *Assemblea de Catalunya* (Katalanya Meclisi) adlı hareketin de Katalanya'da demokrasi mücadelesinde önemli payı oldu. Bu hareket siyasi ve sendikal özgürlüklerin sağlanmasını, 1932 Katalan özerklik statüsünde yer alan ilkelerin ve kurumların yeniden oluşturulmasını, siyasi affı ve diğer İspanyol halklarıyla birlikte Katalanya'nın siyasi mücadelesini koordine etmeyi içeren bir program hazırladı (Sole Tura, 1985: 52-53).

¹² Daha önce Katalanya'da tekstil sektörü, Asturias'da kömür madenciliği ve Bask bölgesinde de siderurjik enerjiye dayalı üretim vardı. 1960'lardan itibaren metalurji, kimya sanayi, gıda sanayi gibi yeni sanayi dalları ortaya çıktı. Buzdolabı, bulaşık makinesi, televizyon gibi dayanıklı tüketim mallarının üretiminde önemli

finansal katkı ise turizmden geldi.¹³ Bunun dışında, yurt dışında çalışan İspanyol işçilerin getirdiği döviz ve yabancı kredi de sanayi sektörünün duyduğu sermaye gereksinimini karşıladı (Carr, Fusi, 1993: 53-58). İşte söz konusu ekonomik kalkınmayla birlikte kapitalist burjuvazinin ve orta sınıfın ülkede her geçen gün daha da güçlenmesi, toplumun tüketim toplumu haline gelmesi, toplumda daha çok harcamak, daha iyi yaşamak, bunun için de daha çok üretmek gereksinimini doğurmuştu. Yani asıl hedef artık Avrupa gibi üretmek, tüketmek ve 1950'lerden itibaren Franco rejiminin de hedefi olan, Avrupa içinde yer alabilmektir (Ramirez, 1978: 102-108). İspanyol burjuvazi ve orta sınıfları da bunun gerçekleşmesinin koşullarından birinin İspanya'nın demokratik değerlere sahip bir ülke haline gelmesi olduğunu biliyordu.

Görüldüğü üzere, toplumun çeşitli kesimleri 1950'lerin ortalarından beri demokratikleşme istemlerini dile getiriyordu. Bu taleplere iktidarın kulak tıkaması ise daha büyük sorunları yaratacaktı. Bunu gören Arias da yeni bir hükümet kurarak bu doğrultuda bir takım reformların yapılacağına dair söz verdi. Ancak bu hükümette de Franco taraftarları mevcuttu. Muhalefetin tavrı ise çok açıktı: Franco rejiminin hızlı bir biçimde ve tamamen tasfiyesini istiyordu (*ruptura democrática*). Bu doğrultuda bütün siyasi mahkumlara af çıkarılması, bütün siyasi partilerin meşru olarak siyasi hayatın içinde yer almasını, sendikaların yasal hale gelmesini ve yeni devleti biçimlendirecek kurucu meclisin oluşumu için de serbest seçimler yapılmasını talep ediyordu. Kuşkusuz bu istemler hükümet tarafından "vaadedilen demokrasi"den tamamen farklıydı. Hükümetin yapmayı tasarladığı reform, Franco kurumlarını kullanarak Batı tipi demokrasiye geçmek, yani Franco rejimini reforme etmektir. Bu doğrultuda hükümet, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve *Cortes* gibi temsili kurumlarda reform yapılması sözü verdi. Ancak söz konusu reformlar, muhalefetin istediğinin aksine yavaş bir evrim biçiminde olacaktı. Arias hükümeti, reformlar konusunda ordunun tepkisinden de çekinmekteydi. Nitekim Arias'ın reformu ne ordu-
dan ne de demokratik muhalefetten umduğu desteği alabildi. Hükümetin önerdiği "reform", demokratik muhalefete göre yetersizdi. Onlar, geçmiş dönemden tam ve kesin bir kopuşu gerçekleştirecek (*ruptura democrática*) bir demokratik dönüşüm istiyordu.

1976'nın ilk üç ayında Arias hükümeti büyük grev dalgasıyla ve sokak gösterileriyle karşı karşıya kaldı.¹⁴ Bu grevlerin ekonomik kaynaklı mı yoksa siyasi içerikli mi olduğu tartışılmaya başlandı. Gerçekten de 1974'te baş gösteren

artışlar oldu. Otomotiv sanayi hızlı bir ivme kazandı. Bunun ardından inşaat sektöründe de önemli gelişmeler görüldü. Sanayi sektöründeki bu gelişim ve çeşitlenme ihraç mallarına da yansdı. 1960'lı yıllara kadar İspanya'nın en önemli ihraç kalemleri olan tarım ürünleri ve madenlerin yerini, özellikle 1970'lerden itibaren sanayi malları almaya başladı.

¹³ 1971'te 30 milyon turist 3 milyon Dolar döviz bıraktı.

¹⁴ Grevler yüzünden Madrid metrosu ve otobüsleri, Barselona itfaiyesi, postaneler vb. kamu hizmetleri durdu. Örneğin yalnızca Madrid'te 10-19 Ocak arasında 200.000 den fazla işçi greve gitti.

dünya ekonomik bunalımı İspanyol ekonomisini de vurmuştu. 1976-77'de de ekonomi kötüye gitmeye devam edince yatırımlar durma noktasına geldi. Enflasyon %30'lara çıktı. İşsizlik daha önce görülmemiş düzeyde arttı. Hükümetin tüm bu olumsuzluklar karşısındaki pasif tavrı ekonomistlerde, girişimcilerde ve işçilerde büyük rahatsızlık yarattı. 1 şubatta 75.000 kişi af çıkarılması ve Katalanya'ya özerklik verilmesi için Barselona'da gösteri yaptı. Bunu Bask Ülkesindeki gösteriler izledi. ETA da terör eylemlerine devam ediyordu. Dolayısıyla, sokak gösterileri ekonomik taleplerle başlamakla birlikte sonrasında siyasal bir içerik kazandı. Hükümet tüm bu hareketlere karşı etkisiz kaldı.

Söz konusu toplumsal kargaşa ve düzensizlik, ordunun hükümetin reformlarına karşı koymasını güçlendiren bir etmen oldu. Ocak 1976'da henüz yasallaşmamış olmasına karşın, yeraltında faaliyet gösteren partiler açıkça siyaset sahnesinde yer almaya, kongrelerini yapıp parti programlarını oluşturmaya başladı. Hükümet, bu arada, kendi iradesiyle demokrasiyi yeniden kurmayı ve ülkeyi bunun için referanduma götürmeyi reddediyordu. Hükümetin ordunun tepkisinden de çekinmesi, eski Francocu meclisle uzlaşmasında etkili oldu. Arias Hükümeti, 28 Ocakta reform paketini meclise sundu. Söz konusu reformlar, iki kanatlı bir yasama meclisini, komünist ve ayrılıkçı partiler dışındaki partilerin meşrulaşmasını ve meclisin yetkilerinin yeniden düzenlenmesini vb. öngörüyordu. Reformda yeni bir seçim yasası yapılması, bölgesel özerklik tanınması, sendikalarla ilgili özgürlükçü düzenlemeler yapılması gibi konular yer almıyordu. Sonuçta, bu içeriğiyle reform paketi, İspanyol sağını tatmin etmişti. Ancak bölgecilik yanlılarını da içine alan sol kesim bunu son derece yetersiz buluyordu.

Bu arada, devam etmekte olan sokak gösterilerini kontrol altına almak için polis şiddete başvurmaya başladı. Örneğin, 3 Martta polisin kalabalığın üzerine ateş açması sonucunda Bask Ülkesinde yer alan Vitoria kentinde beş işçi öldü. Bunun üzerine Bask Ülkesinde protesto amacıyla genel grev ilan edildi. Grevler ve gösteriler her yere yayıldı. Özellikle Vitoria'da meydana gelen olaylar, Arias hükümetinin reformizminin sonlandığının sinyalini verdi. Nisan sonunda hükümetin itibarı en alt düzeye inmişti. Arias hükümetinin İspanyol halkını kutuplaştırdığı ve bunun demokrasiye geçişi güçleştirebileceği düşüncesiyle, hükümetin çekilmesini Kral da istiyordu. Tüm bu baskıların sonunda, Arias 1 Temmuzda istifasını krala verdi (Tusell, 1997: 45).

Ancak Şunu da belirtmek gerekir ki, polisin göstericilere karşı kullandığı sert yöntemlere ve muhalefet liderlerinin tutuklanması gibi kimi antidemokratik uygulamalara karşın İspanya, 1976 Haziranına 1939-1975 döneminin en özgürlükçü siyasal ortamında girdi. Siyasal partiler kongreler, toplantılar düzenliyorlardı.

Basın fiilen özgür durumdaydı. Bu dönemde Kral da, rejimin geleceğine ilişkin demokrasiden yana tavrını açık olarak ortaya koydu.¹⁵

Adolfo Suárez Dönemi ve Demokratik Dönüşüm Süreci

Arias'ın istifasından sonra, Kraliyet Konseyince seçilen üç aday arasından, Franco'nun eski bakanlarından Adolfo Suárez, Kral tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Suárez, daha ilk demeçlerinden itibaren Arias'dan farklı bir çizgide olduğunu gösterdi. Hükümetin partileri temsil etmediğini, ancak siyasi oyunu, herkese açık bir biçimde kurmak için çalışacağını belirterek demokratik bir açılım içinde olacağını ilk sinyallerini verdi. Böylece diğer siyasi güçlerle işbirliğine açık olduğunu ortaya koymuş oldu. Temel stratejisi, hem muhalefeti göz önünde bulundurmak, hem de Francocu kurumları yaşatarak ikisi arasında bir denge kurmaktı.

Suárez Hükümeti iktidara gelir gelmez demokratik reformlara girişti. Önce siyasi suçlular için kısmi af çıkardı. Kasım 1976'da Siyasi Reform Yasası kabul edildi. Bu yasayla, kişinin temel haklarının dokunulmaz olduğu ve bu kuralın devletin bütün organlarını bağladığı ilkesi getirildi. Yapılacak genel seçimleri gerçekleştirmek için gereken kurumsal çerçeve oluşturuldu. Yasa, genel oydan çıkacak parlamentonun Franco döneminden farklı olarak, iki kanatlı olmasını öngörüyordu. Bu parlamentonun görevi yeni bir anayasa yapmak olacaktı (Tusell, 1997: 58-59). Söz konusu yasa, 15 Aralıkta yapılan ulusal halkoylamasında ezici çoğunlukla kabul edildi.¹⁶ Bu yasa ile İspanya, genel oy ilkesine dayanan demokratik değerlere adım atmış oldu. Söz konusu yasa ile Eylülde Katalanya'ya kendi ulusal gününü kutlama izni verildi. Ocak 1977'de de Bask bayrağının kullanımı serbest bırakıldı. Polis artık sokak gösterilerinde daha hoşgörülüydü. Böylece kırk yıllık katı merkezîyetçilik çözülmeye başlamıştı. Şubat'ta çıkarılan yeni dernekler yasasıyla siyasi partiler meşru hale geldi. Nisan 1977'de çıkarılan kararnameyle Komünist Partisi de siyasal hayata resmen katıldı. Martta yapılan sendikalar yasasıyla sendikal faaliyetlere de serbestlik getirildi. Aynı ay yeni bir af çıkarıldı. Mayıs'ta çıkarılan bir başka ayla ise bazı terörist faaliyetlerden ölüm cezasına çarptırılmış olan ETA'nın belli başlı liderleri hapisneden salıverildi ve sınır dışı edildi. 1977 Haziranında yapılan ilk genel seçimlerde de Suárez'in kısa süre önce kurduğu partisi, Demokratik Merkez

¹⁵ Gerçekten de, Juan Carlos I'in, kral olarak ilan edildiği zaman İspanyol halkının çoğunluğu üzerinde ne olumlu ne de olumsuz bir imajı vardı. Kral, Arias hükümeti zamanında Asturias, Katalanya gibi sorunlu bölgelere yaptığı resmi gezilerle popülaritesini artırmaya başlamıştı. Juan Carlos I, rejimin geleceğine ilişkin olarak hangi safta yer alacağını, 1976'da ABD'ye yaptığı gezideki, "İspanya'nın Batı dünyasındaki gibi genel oya dayalı demokratik bir rejimle yönetilmesi gerektiği"ni söylediği konuşmasıyla ortaya koydu (Tusell, 1997: 45).

¹⁶ Referanduma katılanların %23'ü çekimser, %73'ü olumlu oy kullanırken, yalnızca %2 olumsuz oy kullandı (Colomer, 1998: 93).

Birliği (*Unión de Centro Democrático*-UCD) seçimlerden en güçlü parti olarak çıktı.

Suárez Hükümetinin temel reformları yaparken en büyük destekçilerinden biri Kraldı. Kralın en önemli katkısı, yeni siyasal sistem için ordunun desteğini sağlamak ya da en azından tarafsız kalmasını güvenceye almak oldu. Franco rejiminin temel kurumlarından biri olan ordu, eski rejime olan bağlılığı nedeniyle reformlar önünde ciddi bir engel oluşturabilirdi. Askeri eğitim almış olan Juan Carlos I, hem bu yönüyle orduya yakın bir isimdi, hem de silahlı kuvvetlerin başı ve devletin birliğinin sembolü olması nedeniyle ordu üzerinde önemli bir ağırlığa sahipti. Dolayısıyla onun reformlardan yana koyacağı tavır ordunun demokratikleşmeye yönelik tepkilerini yumuşatabilirdi. Bu arada hükümet de ordudan gelebilecek tepkileri en aza indirmek amacıyla aşırı sağ kesimce desteklenen bazı generallerin görevden alınması gibi kimi önlemleri almayı ihmal etmedi. Ayrıca Parlamento başkanı Torcuato Fernández Miranda'nın da reformlardan yana tavır koymasıyla reforma karşı olan kesimlerin tepkileri hafifletilmiş oldu. Gerçekten de denebilir ki, Suárez hükümetinin reformlarının başarısı Kral, Fernandez Miranda ve Suárez'in sıkı işbirliğiyle gerçekleşebildi.

Suárez'in reformlardaki başarısı, kuşkusuz Arias'tan farklı bir politika izlemesinin bir ürünüydü. Suárez'den farklı olarak, Arias'ın reformlarda başarılı olamamasının en önemli nedenlerinden birinin, Arias'ın Francocularla bir pakt yapmaya çalışması ancak bunun başarısızlıkla sonuçlanması olduğu söylenebilir. Suárez ise taraflar arasında genel bir oydaşma bulmaya çalışmış, Arias tarafından tamamen gözardı edilen demokratik dönüşüm isteyen muhalefetle diyalog yolunu açmıştır. Suárez, daha en başından, demokratik reformların muhalefetin taleplerini gözardı ederek gerçekleştirilemeyeceğinin farkına varmıştı.

Öte yandan, muhalefet de demokrasi istemlerini çeşitli biçimlerde ortaya koymaya devam ediyordu. Örneğin, Demokratik Koordinasyon, Katalanya Meclisi ve birkaç bölge partisinden oluşan muhalefet, 23 Ekim'de "Demokratik Organizasyonlar Platformu" (*Plataforma de Convergencia Democrática*) adı altında birleşti. Bu grubun talebi demokratik kırılma (*ruptura democrática*) yoluyla dönüşümü gerçekleştirmektir. Demokratik oydaşmaya dayalı bir hükümetin hemen kurulması; monarşinin sorgulanmasını da içine alacak olan kurucu sürece önayak olacak olan geçici bir hükümet kurulması; bütün demokratik özgürlüklerin sağlanması; bütün siyasal partilerin meşru hale gelmesi; bütün siyasi mahkumlara af çıkarılması; kurucu meclis seçimlerinin yapılması; Franco döneminin kurumlarının lağvedilmesi, bu organizasyonun talepleri arasında yer alıyordu. Ancak, söz konusu birlik yeterince güçlü bir görüntü sergilemiyordu. Herşeyden önce, bu platform bütün muhalefeti temsil etmiyordu. Azınlık partilerinin birliğe katılmayı reddetmesi birliğin inanılabilirliğine gölge düşürmüştü. Ayrıca bu birlik içinde biçimsel olarak yer almakla birlikte, liberaller, Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar birlikten bağımsız olarak hareket ediyor-

lardı. Daha sonra platform, içinde yer alan ılımlıların da etkisiyle geçici bir hükümet kurulması, kuruculuk süreci gibi uç istemlerinden vazgeçti.

Bu arada, hükümetle görüşmelere katılmak üzere çeşitli muhalefet kesimlerini temsil eden bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon Liberaller, Sosyal Demokratlar, Hristiyan Demokratlar, Sosyalistler ve Komünistlerden oluşan beş büyük partinin ve henüz yasal hale gelememiş sendikaların temsilcileriyle Katalan, Bask ve Galiçyalı muhalefet üyelerinden meydana geliyordu. Muhalefetin çoğunluğu, Suárez'in reform programının İspanya'yı demokrasiye götüreceğine inanıyordu. 1977'de genel seçimlere gidileceğinin ilanından ve hükümetin bu seçimin "temiz" bir biçimde yapılacağına ilişkin güvence vermesinden sonra Sosyalistler, Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratlar seçimlere katılma kararı aldı. Özellikle yetmiş beş bin üyesi olduğu söylenen ve gün geçtikçe de güçlenen İspanyol Sosyalist İşçi Partisinin (*Partido Socialista Obrero Español*-PSOE) bu seçimlere katılma kararı, seçimlerin meşruiyet zeminini güçlendirmişti.

Bu gelişmeler doğrultusunda, Şubat 1977'de siyasi partilerin yasallaşma süreci de başladı. Bunlara ilişkin birtakım demokratik düzenlemeler yapıldı. Martta siyasi af genişletildi. Burada yaşanan en önemli sorun, Komünist Partisinin (*Partido Comunista Español*- PCE) yasallaşması sorunuydu. Muhalefet, bu partinin siyasi yaşamda yer alamamasını kabul edilmez buluyordu. Bu da söz konusu sürecin tıkanmasına neden oldu. Denebilir ki, diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecindeki en büyük engel, Nisan 1977'de hükümetin PCE'yi yasal hale getiren karnamesiyle aşılmış oldu. Gerçekten de 1977 şubatında PCE genel sekreteri Santiago Carillo'yla Suárez'in yaptığı gizli görüşmenin sonunda taraflar, partinin yasallaşması karşılığında Komünist Partisinin geleneksel cumhuriyetçi söyleminden vazgeçmesi ve İspanyol birliğiyle bayrağını tanıması konusunda anlaştı. Bu tarihten iki gün sonra Katalan milliyetçi partisi *Partit Socialista Unificat de Catalunya*- PSUC da yasallaştı (www.vespito.net/historia/transi/legalft.html).

Ancak bu da başka bir soruna, ordunun tepkisine yol açtı. Suárez, Eylül 1976'da orduya komünistlerin yasallaşmayacağı ya da en azından orduya danışmadan böyle bir siyasal karar alınmayacağı yolunda söz vermişti. Oysa hükümet Komünist Partisinin yasallaşması sürecinde orduyu tamamen safdışı bıraktı. Bunu protesto etmek amacıyla önce koyu bir Francocu olan donanma bakanı istifa etti. Ardından ordunun önde gelen isimleri bu gelişmelerden duydukları rahatsızlığı dile getirmeye başladı. Bu gelişmeler, askeri bir darbenin yakın olduğu söylentilerinin çıkmasına neden oldu. Bu arada Komünistler de sağduyulu biçimde hareket ederek gerginliği tırmandırmamaya özen gösterdi. Bu doğrultuda daha ılımlı bir politika izlemeye başladı. Örneğin, yukarıda da belirtildiği gibi, parti teorik olarak öteden beri savunduğu cumhuriyetçilik ilkesinden vazgeçip ulusal bayrağı ve monarşiyi kabul etti. Böylece kriz çözülmüş oldu.

Komünist Partisinin yasallaşmasının İspanyol siyasal yaşamında iki açıdan önemli olduğu söylenebilir. Birincisi, bu partinin yasallaşmasıyla ülkede yasak hiçbir düşünce akımı kalmamış oldu ve parti sistem içine çekildi. Böylece Komünist Partisi, yasadışı olarak yapacağı faaliyetlerden daha az “tehlikeli”, denetlenmesi daha kolay bir hale getirilerek demokrasinin bir gereği daha gerçekleştirilmiş oldu. İkincisi, bu partinin yasallaşmasının, Francocu ideolojinin çözümlmesini göstermesi açısından, simgesel de olsa, bir önemi vardı. Gerçekten de Franco’nun II. Cumhuriyet rejimine karşı ayaklanmasının ve iç savaşın çıkmasının en önemli nedenlerinden biri “komünizm tehlikesi”ydi. Komünizm düşmanlığı, Franco’nun bütün iktidarı boyunca önemli bir yer işgal etmişti. Dolayısıyla, Komünist Partisinin yasallaşması, kimi çevrelerden tepki almış olsa da, önceki dönemden kesin bir kopuşu gösteren belirtilerden biri oldu.

Hükümet ve muhalefet temsilcilerinden oluşan komisyon, sonraki adım olarak seçim yasasında uzlaşmaya vardı. Nisan 1977’de sendikalar da yasal hale geldi. Mayıs 1977’de göstericilerle polis arasında çıkan çatışmadan sonra yalnızca Bask Ülkesi’nde seçimler tehlikede görülüyordu. Bu sorun da af yasasının genişletilmesiyle aşıldı. Böylece seçimlerden önce toplumun geniş bir kesiminde uzlaşma sağlanmış oldu.

1977 Seçimleri ve Demokrasiye Geçiş

15 Haziran 1977’de yapılan genel seçimlerle reform süreci tamamlanmış oldu. Bu sürecin başarıyla tamamlanmasında, yukarıda da belirtildiği gibi, Suárez Hükümetinin ülkede demokrasinin kurulması yönündeki tavrının ve çabalarının yanı sıra, komünistler dahil muhalefetin görüşmelere katılması ve uzlaşmayı seçmesinin çok büyük payı olmuştur. Kayıtlı seçmenlerin %79.24’ünün katıldığı seçimler ılımlı politikanın ve değişim isteğinin zaferiyle sonuçlandı. Seçmen Franco rejimini istemediğini sandıkta gösterdi. 18 Temmuz Ulusal İttifakı adlı aşırı sağ parti oyların %0.5’den bile azını aldı. Fraga Iribarne başkanlığındaki yeni Francocu sağ- *Alianza Popular*-AP, anti komünist kampanyasına dayandırdığı, “hukuk ve düzen” sloganını kullandığı, hükümeti “kanseri aspirinle tedavi” etmekle suçladığı seçimler sonunda 350 sandalyeli Kongrede % 8.05’lik oy oranıyla ancak 16 milletvekilliği kazanabildi. Bazı çevrelerin korkulu rüyası olan komünistler ise oyların %6.3’ünü alarak tümü Katalanya’dan olmak üzere 12 sandalye kazandı. Milliyetçi Bask Partisi PNV % 1.62’lik oy oranıyla 8 milletvekilliği; Katalan partileri ise toplam %11.44 civarında oy oranıyla 37 milletvekilliği çıkardı.¹⁷ Seçimlerin gerçek galibi ise %34.52’lik oy oranıyla Suárez’in

¹⁷ Ancak bu milletvekillikleri tek partide toplanmadı. PSC, PSOE’yle yaptığı seçim ittifakında (*Socialistes de Catalunya* adıyla seçime katıldılar.) %4,76’lık oy oranıyla 15; PSUC (*Partit Socialista Unificat de Catalunya*) %3.07’lik oy oranıyla 8; PDC (*Pacte Democràtic Per Catalunya*) %2.82’lik oy oranıyla 11; UDC-CD koalisyonu (*Coalición Electoral Unio del Centro i la Democràcia Cristiana de Catalunya*) %0.95’lik oy oranıyla 2; EC-FED koalisyonu (*Esquerra de Catalunya- Front Electoral Democràtic*) %0.79’luk oy oranıyla 1 milletvekilliği kazandı (www.congreso.es).

partisi UCD (*Unión de Centro Democrático*), %24.44'lük oy oranıyla Felipe Gonzalez'in partisi PSOE (*Partido Socialista Obrero Español*) oldu.

Seçim sonuçları, İspanyol seçmenin çoğunluğunun II. Cumhuriyet döneminden farklı olarak, ılımlı siyaset güden ve demokratik dönüşüm isteyen partileri desteklediğini, aşırı uçlara itibar etmediğini gösterdi. İspanya, seçimlerden iki büyük partiyle, geniş bir demokratik oydaşmayla, istikrar ve yeni demokrasi kombinasyonuyla çıktı. Seçim sonuçları, Juan Carlos I monarşisinin, İspanyol toplumunun çoğunluğu ve Komünist Partisi dahil, önemli siyasal partiler tarafından İspanyol toplumunu birleştirici bir unsur olarak görüldüğünü de ortaya koydu.

Görüldüğü üzere, ülkenin Franco öncesi dönemde yaşadığı deneyimden farklı olarak, 1976-77 döneminde toplumda önemli bir kamplaşma olmadı. İspanya'nın geleneksel olarak toplumsal ağırlığa sahip iki kurumu olan kilise ve ordu, demokratik reformlara karşı çıkmadı. Daha önce de değinildiği gibi, ordu en önemli tepkisini Komünist Partisinin yasallaşmasına karşı 1976'da göstermişti. Ancak o zaman bile Franco rejiminin savunucusu olmaktan kaçındı. Oysa 1936'da ordu, toplumsal ve siyasal olaylarda taraf olmuş, Franco'yu ve onun rejimini açıkça desteklemişti. Franco sonrası demokratikleşme sürecinde ordu gibi Kilise de siyasi taraf olmaktan kaçınmış ve siyasi çoğulculuğu desteklemiştir.

Seçimler sonrasında kurulan yeni Suárez Hükümetinin önündeki en önemli sorunlardan biri ekonomiydi. Gerçekten de enflasyon, artan işsizlik ve büyüyen dış ticaret açığı yeni yeni oluşmaya başlayan demokratik rejimi tehlikeye sokabiliyordu.¹⁸ Bu sorunlarla başa çıkabilmek için İspanyol halkından birtakım fedakarlıkların istenmesi kaçınılmaz görünüyordu. Hem ulusal başarıyı sağlamak hem de olası başarısızlık sonucunda yalnızca kendi partisinin itibar kaybetmesini önlemek amacıyla Suárez, parlamentoda temsilcisi olan partileri, yapılacak ulusal ekonomik program için biraraya getirmeye karar verdi. Bu doğrultuda Ekim 1977'de 'Moncloa Paketi' yapıldı.¹⁹ Bu paktle taraflar bir sonraki yıl için ücretlerde %22'lik artışı, kamu harcamalarının kısılmasını ve herkesin vergi ödemesini sağlayacak mali ve vergi yönetimine ilişkin reformlar yapılmasını, dış ticaret açığının azaltılmasını sağlayacak bir para politikasının uygulanmasını kabul etti.

Yeni hükümetin ve parlamentonun önündeki ikinci önemli ve acil sorunsal bölgesel özerklik konusuydu. Yeni anayasa yapılana kadar bu soruna geçici bir

¹⁸ Enflasyon haddi 1976'da %20 iken 1977'de %44'e çıktı. İşsizlik oranı %6'ydı, GSMH'nin büyüme hızı %2'ye ulaşmıyordu (Tusoll, 1997: 65).

¹⁹ Aslında aynı tarihte hükümetle parlamentodaki siyasi parti temsilcileri arasında iki ayrı anlaşma yapılmıştır. Her ikisi de Moncloa Paketi olarak adlandırılır. Bu anlaşmalardan birincisi kentleşme politikası, sosyal güvenlik reformu, enerji politikası gibi konuların yanı sıra yukarıda belirtilen ekonomik reformları içermektedir. Bu paktın ikincisi ise siyasi ve hukuki alanlarda yapılacak reformlara ilişkindir (paktlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. www.vespito.net/historia/transi/pactos.html)

çözüm bulmak gerekiyordu. Bu sorun, 1930'lardaki gibi, özellikle Katalanya ve Bask Ülkesinde keskindi. Her iki bölgede de seçimler özerkliği savunan milliyetçi ya da sol partilerin zaferiyle sonuçlanmıştı. Hükümet, Katalan ve Basklarla özerklik görüşmelerine başladı. Bunun sonucunda, Katalanya'nın 1932 tarihli özerklik statüsüne göre oluşturulan yerel meclisi *Generalitat*ın yeniden kurulmasına izin verildi. Bask Ülkesi için ise görüşmeler, üç Bask partisinin (PSOE, PNV ve UCD) temsilcileriyle yapıldı. Görüşmelerin sonucunda, Bask bölgesinin özerk yönetimini gerçekleştirecek olan Bask Genel Konseyinin kurulması kararlaştırıldı. Ayrıca, Aralık 1977'de Vizcaya, Álava ve Guipúzcoa adlı Bask eyaletlerinin Genel Konseyleri kuruldu.

Bu süreçte, yeni demokrasiyi baltalamaya çalışan en önemli etmenlerden biri terörizm oldu. 1977'de on, 1978'de altmış altı kişi terörizme kurban gitti.²⁰ 1978'de yapılan yeni anayasa ile Bask Bölgesine verilen özerklik de ETA terörünü durdurmaya yetmedi. ETA, özellikle güvenlik güçlerini hedef alan eylemler düzenlerken, ayrılıkçılığı savunan ve açıkça terörü kınamayan partiler de Bask Bölgesinden kayda değer oylar alıyordu.²¹ ETA terörü hem Bask Ülkesinin ekonomik gelişimini olumsuz etkiliyordu, hem de demokrasiyi tehdit ediyordu. Gerçekten de, aşırı sağ yaşanan terörden demokrasiyi sorumlu tutuyor ve Suárez hükümetini eleştiriyordu. Aşırı sağ, düzenlediği mitinglerde ordunun iktidarı ele geçirmesini ve "ulusal" bir hükümet kurulmasını talep ediyordu. Hatta 17 Kasım 1978'de bir general "ulusal kurtuluş hükümeti"ni kurmanın ilk adımı olarak kralı ve başbakanı kaçırmayı planladı, ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Kimi çevrelerde, yeni rejimin kamu düzenini sağlayamadığı ve hükümetin Bask illerindeki terörü bastırmakta beceriksiz kaldığı yönünde bir kanaat yaygınlaşıyordu. Bu, ordu çevrelerinde de zaman zaman dile getiriliyordu. Bu gelişmelerin bir yansıması olarak, Kasım 1978'de neo faşist örgüt "*Nueva Fuerza*", terörizme ve "Tanrısız" anayasaya karşı binlerce kişinin katıldığı bir gösteri düzenledi. Bunu kiliseden bir azınlık da destekledi.

Bu arada, 1977 seçimlerinin sonucunda oluşan parlamento, toplumun değişik kesimlerinin istemlerini ve beklentilerini büyük ölçüde karşılayan yeni anayasa yaptı. Bu anayasa ile devlet "sosyal ve demokratik bir hukuk devleti" olarak tanımlanmıştır. Söz konusu anayasada geniş bir hak ve özgürlükler listesi yer almaktadır. Ayrıca *defensor del pueblo* adlı ombudsmanlık kurumu, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı gibi, hak ve özgürlükleri güvenceye alacak kimi kurumlar da oluşturulmuştur. Hemen hemen bütün siyasal kesimlerin daha önce anlaşmaya vardığı gibi, İspanya, parlamenter monarşi olarak öngörülmüştür. Yasama yetkisi kongre ve senatodan oluşan parlamentodadır (*Cortes*

²⁰ ETA terörüne ilişkin bütün rakamlar İspanya İçişleri Bakanlığının verilerine dayanmaktadır (www.mir.es/oris/infaeta/index.htm).

²¹ Örneğin 1979 genel seçimlerinde *Euzkadi Ezkerra* seksen beş bin, *Herri Batasuna* yüz yetmiş iki bin civarında oy aldı.

Generales). 1978 Anayasasının getirdiği en önemli yeniliğin, milliyetlere ve bölgelere özerk yönetim hakkı tanınması olduğu söylenebilir.²² 1978 Anayasası, Franco rejimindeki anlayıştan tamamen farklı olarak, İspanya'nın çok kültürlülüğünü, çok dilliliğini kabul etmiş, bunların korunmasını ve geliştirilmesini öngörmüştür. Anayasanın 2. md.si, "İspanyol ulusunun ve ortak vatanın çözülmez birliğini ve bütün İspanyolların bölünmezliğini" öngörür. Ancak bu birlik ve çözülmezlik, Anayasanın, bütünü oluşturan milliyetlerin (açıkça belirtilmemekle birlikte Katalan, Bask ve Galiçya kastedilmektedir.) ve bölgelerin özerklik hakkını tanınmasını ve güvenceye almasını engellemez. Anayasaya göre, ülke, özerk topluluklar (*comunidades autónomas*) olarak adlandırılan bölgelerden oluşmaktadır.²³ Her topluluğun temel kurumsal normu niteliğinde olan, 'statü' adı verilen bir belgesi vardır. Topluluğun organları, yetkileri vb. bu statüde yer alır (md. 147). Anayasada özerk toplulukların üzerlerine alabilecekleri minimum yetkiler de sayılmıştır (md.148/1). Anayasa, topluluklara geniş bir finansal özerklik de sağlamıştır (md.156, 157, 158).

Kral, yeni anayasayı onayladıktan sonra Suárez yeni genel seçimlere gidileceğini ilan etti. Yeni seçimlerden de Suárez'in partisi UCD oyların %34,95'ini alarak birinci çıktı (168 mv.); ikinci parti ise %30.5'lik oy oranıyla PSOE (122 mv.) oldu. Komünist Partisi PCE oylarını biraz arttırarak (%10.66) 22 milletvekilliği kazandı. Bu seçimlerde Katalan milliyetçi partisi CİU 8; Bask milliyetçi partisi PNV 7; aşırı milliyetçi Bask partilerinden HB (*Herri Batasuna*) 3 ve EE (*Euskadiko Ezkerra*) 1 milletvekilliği çıkardı. Sağda yer alan ve önceki seçimlerde 16 sandalye kazanmış olan AP ise bu seçimlerde Kongreye temsilci yollamadı. Bu seçimlerin en dikkat çekici yönlerinden biri, bölgesel partilerin ortaya çıkması ve Kongreye temsilci gönderebilmesi oldu. Bu doğrultuda, Endülüs Sosyalist Partisi PSA (*Partido Socialista de Andalucía*-PSA) ve Endülüs Partisi (*Partido Andalúz*- PA), yaptığı seçim ittifakıyla oyların %1.87'sini alarak 5; Kanarya Halkının Birliği (*Unión del Pueblo Canario*- UPC) % 0.33'lük, Bölgeci Aragon Partisi (*Partido Aragonés Regionalista*-PAR) % 0.21'lik ve Navarra Halkının Birliği (*Unión del Pueblo Navarro*- UPN) %0.16'lık oy oranıyla Kongreye birer temsilci göndermeyi başardı (www.congreso.es). Sonuçta bir kez daha İspanyol seçmeni 1977'deki gibi tedricilik ve ılımlılık politikasından yana tavrını koydu, aşırı uçtaki partilere destek vermedi. Ayrıca bu seçimlerde çeşitli bölgesel partilerin ortaya çıkması ve parlamentoda temsil edilebil-

²² Aslında bu, İspanya Anayasa tarihi için bir yenilik sayılmaz. Bölgecilik ilkesi Baskların ve Katalanların kimi zaman ayrılıkçılığa kadar varan özerklik taleplerine çözüm bulmak amacıyla 1931 Anayasasına da konmuştu. Ancak iç savaş nedeniyle söz konusu anayasanın uzun süre uygulanma şansı olmadı. Dolayısıyla 1978 Anayasasıyla milliyetlere ve bölgelere getirilen özerk yönetim modeli büyük ölçüde 1931 Anayasasından esinlenmektedir (1931 Anayasası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Carr, 1970: 580-83; Torres Del Moral, 1987: 186; Labastida, 1994: 61-83).

²³ Anayasal düzenlemeler doğrultusunda ülke 17 özerk topluluğa ayrılmıştır. Anayasanın, 143. ve 151. md.lerinde özerk toplulukların nasıl oluşturulacağı düzenlenmiştir. Anayasa, iki farklı oluşturulma biçimi öngörmüştür.

mesi de İspanya’da merkeziyetçi yapının geriye dönülmemek üzere ortadan kalktığını ve bölgeselleşmenin benimsendiğinin işareti oldu.

1979 yılında özerk toplulukların anayasası niteliğinde olan Bask ve Katalan statülerinin oluşturulma çalışmaları başladı. Ancak ETA, Bask ülkesinin statüsünü reddederek terör eylemlerine devam etti.²⁴ Bu iki bölge dışındaki 10 bölgeye daha ön-özerklik verilmişti. Eğer bu bölgelerin özerkliğe kavuşmaları Baskları ve Katalanları kadar hızlı olursa İspanya’nın Balkanlaşması kaçınılmaz görülmüyordu. Bu nedenle UCD 1979 sonbaharında özerklik sürecinin ertelenmesinden ve rasyonelleştirilmesinden söz etmeye başladı. Galiçya statüsünden sonra artık UCD hızlı yolla hiçbir bölgeye özerklik verilmeyeceğini duyurdu. Ancak Endülüs seçmeninin aksi yöndeki iradesine de boyun eğmek zorunda kaldı. Gerçi söz konusu bölgelerin yanı sıra diğer bölgelere de istedikleri özerkliğin verilmesi, her ne kadar anayasada yazmıyorsa da, İspanya’nın federal bir devlet haline gelmesine yol açabilirdi. Bu arada demokrasinin İspanya’da yerleşmesi için bölgesel özerklikten de vazgeçilemezdi. Gerçekten Suárez de bunu Ekim 1979’da açıkça dile getirdi. Zira İspanya’da demokrasinin kaderi, bölgesel özerklikle doğrudan bağlantılıydı.

UCD, Bask ve Katalan bölgeleri parlamentoları için 1979’da yapılan seçimlerde umduğu oyu alamadı. Buralarda oyların çoğunluğunu yerel milliyetçi partiler topladı. Bu seçim yenilgisi, hükümetin zayıflaması ve başkanının itibar kaybetmesi sürecini başlattı ve “Suárez’in krizi” olarak adlandırılan dönemin kapılarını açtı.

Daha önce de belirtildiği gibi, Bask Statüsünün yaşama geçirilmesi ETA terörünü durdurmadı. Bu durum, hükümetin prestijini azaltıyordu. Suárez’in prestij kaybı, PSOE’nin ılımlı sosyal demokrat lideri Felipe Gonzalez’in siyaset sahnesinde yükselişiyle paralel gidiyordu. Terörizm, kamu düzeninin tam olarak kurulamaması, ekonomik kriz, işsizlik gibi sorunlar otorite krizine yol açıyordu. Tüm bunlara ek olarak, kendi partisinden de Suárez’e karşı muhalefet başlamıştı.

1980’de de bir önceki yıldaki sorunlar devam etti. Aynı yıl doksan iki kişi ETA terörüne kurban gitti. Dönemin en yüksek işsizlik oranı (%11.5) ve en büyük ödemeler dengesi açığı 1980’de görüldü. Ülkenin bu sorunları çözecek güçlü bir lidere gereksinimi vardı. Ancak Suárez bunu başaracak güçte görünmüyordu. Ayrıca, Suárez’in 1979 seçimlerinden sonra UCD içindeki baron diye adlandırılan etkili isimleri dışlaması, hükümetteki eksikliler ve Suárez’in partiyi otoriter biçimde yönetmeye başlaması, parti içinde muhalif hareketin artarak güçlenmesine yardım etti. Bundan başka, hem basın hem de siyasi partiler Suárez’i devamlı eleştirmekten geri kalmıyordu. Bu baskılara daha

²⁴ 1979’da yetmiş altı kişi terör eylemleri sonucu hayatını kaybetti.

fazla dayanamayan Suárez, 1981'in Ocak ayında hem parti hem de hükümet başkanlığını bırakmak zorunda kaldı.

Darbe Girişimi ve Demokrasinin Zaferi

Bu arada şubat 1981'de İspanya bir de darbe girişimi yaşadı. Aslında 1980'de Türkiye'de ordunun iktidarı ele geçirmesinden beri Madrid'te darbe söylentileri dolaşıyordu. Özellikle ETA terörünün önlenememesi ve kamu düzeninin sağlanamaması, aşırı sağda Türkiye'de bulunan çözümün İspanya için de kaçınılmaz olduğu fikrini güçlendirmeye başlamıştı (El Golpismo 'Inteligente', *El Pais*, 23.02.1991). Ayrıca, orduya yönelik olarak yapılan kimi düzenlemeler de orduda rahatsızlığa neden olmaktaydı. Örneğin 1978'in sonlarından itibaren askeri yargının yetkilerini kısıtlayıcı düzenlemelere gidilmişti. Ayrıca komuta kademesini gençleştirmeye yönelik değişiklikler de yapılmıştı. Bu girişim, Franco yandaşı olan üst rütbelileri temizleme, etkisizleştirme amacını da taşıyordu. Bundan başka, hükümet, askeri bütçe açıklarını kontrol altına almak için bunu kısıtlayıcı bazı düzenlemeler de yapmaktaydı. İşte tüm bu gelişmeler, ordunun kamu yaşamındaki rolünü sınırlayıcı nitelikteydi. Bu da ordunun bir kesiminde rahatsızlık yaratıyordu. Denebilir ki, 1981 darbesi, ordunun Franco rejimiyle bağları halen devam etmekte olan kesiminin hem ordunun toplumsal yaşamdaki rolünü azaltıcı hem de Francocu üniter ve otoriter devlet yapısını bozucu yeni gelişmelerden duyduğu rahatsızlığın sonucuydu. 1981 darbesiyle söz konusu kesim, ulus için tehlikeli gördüğü girişimlerde bulunan "sorumsuz" politikacı sınıfını disiplin altına almayı amaçlıyordu (el CESID en el punto de Mira 'Reportajes', *El Pais*, 18.02.2001).

Ordu içinden General Milans del Bosh²⁵ ve 18 darbeci, 18 Ocak 1981'de bir araya gelerek darbe planları yapmaya başladı. Başarılı bir darbe için Krala çok yakın olan ve muhafazakar kişiliğe sahip General Alfonso Armada'nın da bu harekete dahil edilmesi gerekiyordu. Buna göre Armada, Kralın zımni onayıyla Kongreye girecek ve kendini hükümetin ve ulusal birliğin lideri ilan edecekti.²⁶ Milans'ın kendisi de cuntanın lideri olacaktı. Yeni hükümet anayasayı yürürlükten kaldırmayacak, ancak birtakım değişiklikler yapacaktı. Marksizmin yeşermesine yol açabilecek kimi hak ve özgürlükler dondurulacaktı. Terörizmle etkili bir biçimde mücadele edilecekti. Özerk bölgelerin bütün yetkileri makaslanacaktı. Darbenin ilkbaharda yapılması planlanmıştı. Ancak Suárez'in beklenmeyen istifası, darbecilerin planlarını öne almalarını gerektirdi. Kongre'nin, 23 Şubatta, milletvekillerinin yeni başbakanı seçerken işgal edilmesine karar verildi. Planlandığı gibi Kongre işgal edildi. Ancak Kral, beklediklerinin aksine dar-

²⁵ 1977'de hükümete karşı hoşnutsuzluğunu dile getiren komutanlardan biriydi. Ve bu nedenle o yıl görev yeri değiştirilmişti.

²⁶ Ancak Armada söz konusu toplantıda bulunmadı. Daha sonra, bu planlar hakkında bilgisi olmadığını iddia etti.

becilerin açıkça karşısında yer aldı. Gerçekten de, askeri kişiliği olan ve aynı zamanda da silahlı kuvvetlerin başı olan Kralın demokrasi saflarında yer alması, ordunun geri kalanının darbeye destek vermemesindeki en önemli nedenlerden biri oldu. Böylece darbe girişimi fiyaskoyla sonuçlandı. İçlerinde falanjist sivil-lerin de bulunduğu 33 kişi darbeye karıştığı için suçlu bulunarak hüküm giydi.

Sonuçta denebilir ki, İspanyol siyasal yaşamında en son 30'lu yıllarda görülen darbe girişimi, kentleşmiş ve sofistike hale gelmiş 80'li yılların İspanyol toplumu tarafından kabul görmedi. 1936'da Franco, iktidarı ele geçirdiğinde toplumun önemli bir kesiminin, kilise, toprak sahipleri ve büyük sermayedarlar gibi toplumun güçlü ve etkili kesimlerinin desteğini almıştı. 1981'de ise toplumun önde gelen hiçbir kesimi bu darbeye destek vermedi. Çünkü bu darbeye Güney Amerika tipi bir diktatörlükten başka kazanılacak bir şey yoktu. 1936'da İspanyol muhafazakarları kendilerinin sol hükümetlerin tehdidi altında görüyorlardı. O nedenle açıkça Franco'ya destek vermişlerdi. Ancak 1981'deki durum tamamen farklıydı. Darbe yapıldığı gün başbakanlığı oylanan Leopoldo Calvo Sotelo komünist, anarşist ya da cumhuriyetçi olmayan, aksine muhafazakar bir kişiliğe sahipti. Dolayısıyla söz konusu darbe girişimi muhafazakar kesimden de beklediği ölçüde destek bulamadı. Darbecilerinin umduğunun aksine Kral da onların yanında yer almadı. 23 Şubat darbesinde Kralın demokrasiden yana koyduğu açık tavır, kendini cumhuriyetçi olarak tanımlayan kesimlerin bile saygısını kazanmasına yol açtı. Kral bir kez daha demokratik saflarda yer aldığını göstermiş oldu. Sonuçta, darbeden birkaç hafta sonra yapılan anketler, darbenin ancak toplumun % 4'ü tarafından desteklendiğini ortaya çıkardı (Gilmour, 1986: 246-49).

Darbe girişiminden iki gün sonra yeni başbakan Calvo Soltero hükümeti kurdu. Hükümetin karşısında bilinen sorunlar vardı. Ayrıca genel olarak hükümet dahil siyasal çevrelerde yeni bir darbe korkusu belirmişti. Bu da hükümetin cesur adımlar atmasını engelliyordu. Ancak Calvo Soltero döneminde yine de demokrasinin yerleşmesi için gerekli olan kimi önemli işler de yapıldı. Örneğin özerklik sürecinde yaşanan sorunları çözmek ve sistemde uyumu sağlamak amacıyla bir organik yasa (*Ley Organica de Armonización del Proceso Autonómico*- Laopa) UCD ve PSOE'nin girişimiyle çıkarıldı. Ayrıca bu hükümet döneminde İspanyol toplumu için önem taşıyan Boşanma Yasası, Özerk Üniversiteler Yasası gibi demokratik ve özgürlükçü toplumun yerleşmesini sağlayacak kimi düzenlemeler de gerçekleştirildi. Ancak UCD hükümeti uzun ömürlü olamadı. Parti, yaklaşık dokuz ay sonra dağılmaya başladı. Üyeleri büyük ölçüde AP'ye kaydı. Bunun üzerine Hükümet, 1982'de genel seçimlere gidileceğini ilan etti. Ekimde yapılan seçimlerde PSOE, özgürlükçü ve sosyal demokrat çizgide ılımlı bir kampanya sürdürdü ve önceki seçimlerde merkez sağ ve

sol partilere giden oyların bir bölümünü de alarak tek başına iktidara geldi.²⁷ PSOE'nin iktidara gelmesiyle de artık demokrasi, özerk topluluklar modeli, tüm kurum ve kurallarıyla İspanyol siyasal yaşamına yerleşmiş oldu.

Demokratik dönüşümün barışçıl bir biçimde gerçekleştirilmesinde, yukarıda sayılan kurumların yanında, kilisenin de önemli payı olmuştur. Katolik Kilisesi İspanya'da eğitim ve ibadet gibi alanlardaki ağırlığı, toplumun sanayi toplumu olmaması, genel olarak geleneksel ve dindar bir yapıya sahip olması gibi nedenlerle toplumsal; geniş topraklara sahip olması nedeniyle ekonomik; ve monarşist, gelenekselci kesimlerle yaptığı ittifaklar, zaman zaman kurduğu partiler vb. nedeniyle de siyasal yaşamda önemli bir yere sahip olmuştur. İspanya'da sol kesim, tarihsel olarak hep, çağdaş toplumla bağdaşmayan bir kurum olduğu gerekçesiyle, kilisenin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamdaki ağırlığının sona erdirilmesi gerektiğini savunmuştu. Örneğin, 1931 Anayasası da bu düşüncüyü yansıtmaktaydı. Hatta özellikle II. Cumhuriyet döneminde anarşist kesimler, kiliselerin ateşe verilmesi gibi eylemlerle bu kurumu doğrudan hedef bile almışlardı. Buna karşılık kilise de Franco'yu Halk Cephesine karşı açıkça destekledi. Franco'nun iktidara gelmesinden sonra da bu rejimi açıkça onayladı. Franco da buna karşılık, Kilisenin II. Cumhuriyet döneminde kaybettiği eğitim alanındaki kontrolü bu kuruma geri verdi. Ayrıca devlet ve Kilise arasında da sıkı bir ilişki kurdu.²⁸ Gerçekten de Kilise, rejimin "aileler" olarak adlandırılan temel kurumlarından biriydi ve ACNP (*Asociación Católica Nacional de Propagandistas*) ve *Opus Dei* yoluyla merkezi yönetime nüfuz ediyor ve onu etkileyebiliyordu.²⁹

Franco sonrası dönemde görülen ise, Kilisenin ideolojik olarak türdeş bir görüntü sergilemediği, değişik eğilimleri temsil ettiği biçimindeydi. Özellikle Franco döneminde sanayileşmeyle birlikte İspanyol toplum yapısında görülen

²⁷ PSOE oyların % 40.82'sini aldı ve 350 sandalyeli Kongrede 177 milletvekilliği kazandı. Merkez sağ parti görünümündeki AP, oyların %26.46'sını alarak 107 sandalye kazandı ve ikinci büyük parti oldu. UCD oyların %6.47'sini alabildi ve 11 sandalye kazandı. Komünistlerse %3.28'le 3 milletvekilliği aldı. Bu seçimlerde Bask ve Katalan partileri dışında bölgesel partiler parlamentoya temsilci sokamadı. PSC %7.52'lik oy oranıyla 25; CIU %3.69'luk oy oranıyla 12; PSUC %0.76'lık oy oranıyla 1; PNV %1.89'luk oy oranıyla 8; HB %1.01'lik oy oranıyla 2; EE % 0.48'lik oy oranıyla 1 milletvekilliği kazandı (www.congreso.es)

²⁸ Örneğin piskoposlar hem meclis hem de Kraliyet Konseyi üyesiydi. Yasalar Katolik dogmaya uygun olmak zorundaydı. Katolik inanç doğrultusunda kürtaj, boşanma yasaktı.

²⁹ ACNP 1909'da Vatikanın desteğiyle kurulmuş bir Katolik örgütlenmeydi. Amaçları kamu yaşamı için halkı eğitmektir. İlk yıllarda Franco rejimine olan desteği tamdı. Rejim içinde de oldukça etkiliydi. Ancak daha sonra etkisi azaldı. *Opus Dei* devlet içinde daha etkili olmaya başladı. *Opus Dei*, ACNP'ye göre daha gizli bir örgütlenmeydi. "Sivil rahiplerin kutsal mafyası" olarak adlandırılıyordu. Bu örgütlenmenin amacı, ateist liberal entellektüellere karşı savaşmak ve onların toplum üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaktı. Öncelikle üniversitelerde ve 1951'den itibaren devletin yüksek mevkilerinde etkiliydi. 1974'ten itibaren gücü zayıfladı. ACNP yeniden etkili hale geldi. Hem ACNP hem de *Opus Dei* siyasi parti ya da baskı grubu oldukları yolundaki savları reddetti. Her ikisi de yazılı basının içindeydi. Her ikisi de başlangıçta Franco'nun ateşli taraftarıyken daha sonra muhalif kanatta yer aldı (*Opus Dei* çok daha az keskindi. Örneğin hiçbir zaman muhalefetle gerçek anlamda bağlantıları olmadı). 1970'lere kadar her ikisi de (*Opus Dei* daha az olmak üzere) kendi içlerinde reformu destekleyenlerle katı muhafazakarlar olarak ayrıldı (Cart/Fusi, 1993: 29-31).

değişim, Kilise içinde de yansımalarını bulmuştu.³⁰ Franco'nun ölümünden sonra Kilise işsizlik, düşük ücretler, siyasi mahkumlar gibi konularda görülen toplumsal çatışmalarda doğrudan bir taraf olmaktan kaçınmış, hiçbir düşünceyle bağlantılı olmadığını, herkesin istediği siyasi görüşe sahip olabileceğini sıkça dile getirmiştir. Üstelik ne Siyasi Reform Yasasının halkoyuna sunulmasında, ne kırk yıllık bir aradan sonra 1977'de yapılan ilk demokratik seçimlerde, ne de anayasanın halk tarafından onaylanması aşamasında seçmenlere belirli, somut bir adres göstermedi. Ancak ne yapılmaması gerektiğini belirtmekten de geri kalmadı. Örneğin 1977 seçimlerinde totaliter, aşırı kapitalist ya da şiddeti destekleyen partilere seçmenin oy vermemesi gerektiğine işaret etti. Buna karşılık ne 1977 ne de 1979 seçimlerinde partiler, Kilisenin hassas olduğu eğitim, boşanma, kürtaj gibi konuları seçim kampanyasında malzeme olarak kullanmadı (Brassloff, 1984: 63-64; Perez- Diaz, 1993: 171-172). Sonuçta, boşanma, kürtaj gibi konular dışında siyasi reformlar genel olarak Kilise tarafından desteklendi. Kilise ile çeşitli siyasal kesimler arasındaki uzlaşma 1978 Anayasasına da yansdı. Buna göre Kilise, 1978 Anayasasında yer alan "kamu otoritelerinin İspanyol toplumunun dini inançlarını göz önünde bulunduracağı ve Katolik Kilisesiyle ve diğer mezheplerle işbirliği içinde olmaya devam edeceği" hükmüne karşılık, devletin dininin olmaması ve herkesin din, inanç özgürlüğüne sahip olması yönündeki düzenlemeye (md. 16) itiraz etmedi. 1981 askeri darbesinde ise Kilise, darbeye karşı Kral ve demokratik kesimler kadar çabuk bir tepki vermemekle birlikte, en azından bu darbenin yanında yer almayarak antidemokratik girişimlere destek ve umut vermemiş oldu.³¹

SONUÇ

İspanya'da uzun süredir yaşanan siyasal ve toplumsal buhran Franco'nun iktidara gelmesiyle sona erdi. Franco, II. Cumhuriyeti ve iç savaşta onunla ittifak kuran kesimleri yaşanan kaosun başlıca sorumlusu olarak görüyordu. Gerçekten de Franco rejiminin meşruiyeti öncelikle Franco'nun iç savaştan galip çıkmasına ve önceki demokratik rejimi reddedebilmesine dayanıyordu. Franco, bunu otoriter bir rejim kurarak sağlamış olmakla birlikte, meşruiyetini uzun zamandır İspanya'da görülmeyen toplumsal barışı sağlayarak ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirerek bir süre daha sürdürdü. Ancak Franco'nun son dönemlerinde rejim bu meşruiyet kaynaklarını yitirmesi, aslında Franco rejiminin de sonunu işaret ediyordu.

³⁰ Rahipler arasında 1971'de yapılan bir anket, rahip sınıfının siyasi eğilimlerinde önemli değişikliklerin olduğunu ortaya çıkardı. 15 bin rahibin katıldığı (İspanya'daki tüm rahip sınıfının %85'ini oluştuyordu.) ankette göre, katılanların %24.8'i sosyalizmi, %12.6'sı da işçi hareketlerini destekliyordu. En genç rahiplerin %47'si sosyalizmi desteklerken, yaşlılar buna itibar etmiyordu (%3.9) (Gunther vd., 1988: 28-29). Bu da İspanyol toplumuyla birlikte rahip sınıfında da kayda değer değişiklikler olduğunu göstermekteydi.

³¹ Kilise, darbe boyunca sessiz kaldı, ancak ertesi günü bu girişimi kınadı. Bu da bazı çevrelerin 'Kilise, darbe başarılı olsaydı darbecileri destekleyecekti' iddiaları ortaya atmalarına neden oldu (Brassloff, 1984: 66-67).

1970'lerin başından itibaren demokratikleşme sancılarını yaşamaya başlayan İspanya'da, Franco'nun ölümünün ardından otoriter bir rejimden demokrasiye geçiş aslında çok da beklenilmeyen bir şey değildi. Çünkü hem geçmiş tarihsel deneyimlerinin etkisiyle hem de sanayileşme ile oluşan yeni toplumsal ve siyasal gereksinimler nedeniyle mevcut otoriter rejim artık İspanyol toplumuna dar geliyordu. Rejimi başlangıcından beri destekleyen kesimler bile artık bundan vazgeçmişti. Örneğin, rejimin önemli unsurlarından biri olan Katolik Kilisesi 1960'ın ortalarından itibaren kendini rejimden uzaklaştırmaya başlamış, Franco öldüğünde ise rejimi desteklemekten çoktan vazgeçmişti. Sanayi burjuvazisinin geniş bölümü de İspanya'nın Avrupa ortak pazarına girebilmesinde diktatörlüğün önemli bir engel olduğunu düşünüyordu. Orta sınıfların büyük bölümü umutlarını demokratikleşmeye bağlamıştı. Rejimin değerleri, geniş ölçüde laikleşen topluma artık uymuyordu. Tüm bunlara ek olarak, iktidarın terörizmle ve ekonomik sorunlarla mücadelede etkisiz kalması, muhalefeti baskıyla ve acımasız yollarla bastırmaya çalışması, rejim üyelerinin bir bölümünün adlarının son yıllarda yolsuzluklara karışması gibi nedenler de rejimin itibarını yitirmesine yol açtı.

Dolayısıyla, Franco'nun ölümünün ancak demokratikleşme sürecini kısalttığı söylenebilir. Yoksa İspanyol toplumu demokrasi talebini zaten onun ölümünden önce dile getirmeye başlamıştı. Ayrıca, Franco rejiminin de en önemli hedeflerinden biri olan İspanya'yı Avrupa ailesi içine sokabilmektir. Bu da Avrupa açısından ancak demokratik açılımlarla mümkün olabilirdi. Dolayısıyla rejim her halükarda istemeyerek de olsa, Avrupa ailesi içinde yer alma hedefine varabilmek için bu tür açılımları parça parça gerçekleştirmek zorunda kalacaktı.

1975'den sonra yaşanan süreçle İspanya, siyasal sisteminde niteliksel bir değişimi barışçıl bir biçimde, toplumun hemen bütün kesimlerinin uzlaşmasıyla ve işbirliğiyle gerçekleştirmeyi başarmıştır. Böylece, aralıksız otuz altı yıl süren otoriter bir rejimden sonra batı tipi demokrasi benimsenmiştir. Batı demokrasisinin, tüm kurum ve kuralları da yaşanan bu demokratikleşme süreci içinde yerleşmiştir.

Demokratik dönüşümün gerçekleştirilmesinde iki ismin, Adolfo Suarez ve Kral Juan Carlos I'in payı büyüktür. Adolfo Suarez, rejim güçlerinin geniş kesiminin demokratikleşme konusunda desteğini alarak; muhalefeti demokratik reformlara katılmaya ikna ederek; ve bu kesimleri demokratikleşmenin niteliği ve hızı konusunda uzlaştırarak dönüşümün başarılmasında önemli bir etmen olmuştur. Ayrıca siyasi itibarının zayıfladığını gördüğü noktada siyaset sahnesinden çekilmeyi bilerek yolun çok başında olan yeni rejimin başka noktalarda tıkanmasını da önlemiştir. Kral Juan Carlos I de bu demokratikleşme sürecinde etkili bir isim olmuştur. Gerçekten de, Kralın demokrasiden yana koyduğu açık tavrın, uzlaşmacı kişiliğinin, süreç içinde çıkan krizlerin aşılmasındaki payı büyüktür. Kısa sürede demokratik meşruiyetin sembolü haline gelen Kral Juan

Carlos I, İspanya siyasal tarihinde “değişimin motoru” olarak tanımlanmayı fazlasıyla hak etmiştir.

Sonuç olarak, öğrenciler, işçiler, girişimciler, ordu, kilise gibi toplumun hemen hemen bütün kesimlerinin demokratik değişimi istemesi ya da en azından buna karşı çıkmaması; siyasal partilerin, İkinci Cumhuriyet döneminin aksine ılımlı politika izlemesi ve uzlaşmaya varabilmesi; Kralın bu süreçte ortaya çıkan sorunların çözümünü kolaylaştıran bir anlayış içinde olması, İspanya'nın diktatörlükten demokrasiye barışçıl biçimde geçişini sağlayan önemli unsurlar olmuştur.

KAYNAKÇA

- A Güero, Felipe (1995), “Democratic Consolidation and the Military in Southern Europe and South America”, Gunther, Richard/ Diamandouros, P. Nikiioros/ Puhle Hans Jürgen (eds.), *The Politics of Democratic Consolidation: Southern Europe in Comparative Perspective*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 124-165.
- Baeza , Alvaro L. (1995), *Historia de ETA (1952-1995)* España: ABL Press, 55. Basım.
- Brassloff, Audrey (1984), “The Church and Post-Franco Society”, ABEL, Christopher/ Torrents, Nissa (eds.), *Spain Conditional Democracy*, New York: St. Martin's Pres, 59-77.
- Buletin Oficial del Estado (1975), *Leyes Fundamentales y Normas Complementariasi*, Madrid 10. Basım.
- Carr, Raymond (1970), *España 1908-1939*, Madrid: Editorial Ariel, 2. Basım.
- Carr, Raymond/ Fusi Aizpurua, Juan Pablo (1993), *Spain: Dictatorship to Democracy*, London, Routledge.
- Colomer, Josep M. (1998), *La Transición a la Democracia: El modelo Español*, Barcelona: Editorial Agrama.
- Contreras Casado, Manuel (1987), “El Modelo Político del Estado de las Autonomías y la Transición Española a la Democracia” (ayrı bası), Centro Asociado de Barbastro, Tomo IV.
- Fernandez De Castro, Ignacio (1981), *De las Cortes de al Posfranquismo 1808-1956*, Barcelona, Ediciones 2001.
- Gilmour, David (1985), *The Transformation of Spain- From Franco to the Constitutional Monarchy*, London: Quartet Books.
- Gunther, Richard/ Sani, Giacoma/ Shabad, Goldie (1988), *Spain After Franco. The Making of a Competitive Party System*, University of California Press.
- Labastida, Horacio (1994), *Las Constituciones Españolas*, México: Universidad Autónoma de México.
- Linz, Juan J. (1964), “ an Authoritarian Regime: Spain”, Allardt, Erik/ Littunen, Yrjö (eds.), *Cleavages, Ideologies and Party Systems*, Helsinki: Transactions of the Wastermarck Society, 291-341.

- Linz, Juan J. (2000), *Totalitarian and Authoritarian Regime*, London: Lynne Rienner Publishers.
- Maravall, José María (1982), *The Transition to Democracy in Spain*, New York: St. Martin's Press.
- Maravall, José María/ Santamaria, Julián (1986), "Political Change in Spain and the Prospects for Democracy", O'donnell, Guillermo/ Schmitter, Philippe C./ Whitehead Laurence (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Southern Europe*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 71-108.
- Özçer, Akın (1999), *İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, I. ve II. Ciltler, İstanbul, Doğan Kitap.
- Payne, Stanley G. (1976), *Franco's Spain*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Perez-Diaz, Victor M. (1993), *The Return of Civil Society*, Harvard University Press.
- Perez Hernandez, Antonio (1965), *El Consejo de Estado*, Madrid: Estudios Administrativos.
- Ramirez , Manuel (1978), *España 1939-1975*, Madrid: Gudarrama.
- Ramón Arango, E. (1995), *Spain: Democracy Regained*, USA: Westview Press, 2. Basım.
- Share, Donald (1986), *The Making of Spanish Democracy*, New York: Praeger.
- Share, Donald (1987), "Transitions to Democracy and Transition through Transaction", *Comparative Political Studies*, Sayı 19, Ocak, 525-548.
- Solé Tura, Jordi /AJA, Eliseo (1992), *Constituciones y Periodos Constituyentes en España (1808-1936)*, Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores, 16. Basım.
- Solé Tura, Jordi (1985), *Nacionalidades y Nacionalismos en España*, Madrid: Alianza Editorial.
- Torres Del Moral, António (1987), *Constitucionalismo Historico Español*, Madrid: Atomo Editorial.
- Tusell, Javier (1997), *La Transición Española a la Democracia*, Madrid: S.L. El Pais.